

Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATEI GENERALE
DOAMNA LAILA MEDINA
prezentate la 23 martie 2023¹

Cauza C-83/22

RTG

împotriva

Tuk Tuk Travel SL

[cerere de decizie preliminară formulată de Juzgado de Primera Instancia n° 5 de Cartagena (Tribunalul de Primă Instanță nr. 5 din Cartagena, Spania)]

„Trimitere preliminară – Articolul 267 TFUE – Directiva (UE) 2015/2302 – Pachet de servicii de călătorie și servicii de călătorie asociate – Articolul 5 alineatul (1) – Obligații privind informațiile precontractuale – Anexa I părțile A și B – Formular de informații standard – Articolul 12 alineatul (2) – Rezilierea unui contract privind un pachet de servicii de călătorie – Circumstanțe inevitabile și extraordinare care afectează în mod semnificativ executarea pachetului – COVID-19 – Dreptul la rambursare completă a oricărei plăți efectuate pentru pachet – Cerere de rambursare parțială formulată de călător – Instanța națională – Examinare din oficiu de către instanță – Principiile dreptului procedural național”

1. Printre sectoarele cele mai grav și imediat afectate de pandemia de COVID-19 s-a aflat sectorul călătoriilor și al turismului². Incertitudinea provocată de pandemie și răspândirea sa rapidă pe diferite continente au determinat mulți călători să își rezilieze contractele privind pachetele de servicii de călătorie înainte de adoptarea unor măsuri de urgență de către guverne și de închiderea frontierelor. Acest context de incertitudine a suscitat îndoieli cu privire la întinderea exactă a drepturilor și a obligațiilor părților la un contract privind un pachet de servicii de călătorie și, mai exact, a îngreunat exercitarea de către călători a dreptului lor de a rezilia contractul fără a plăti un comision de reziliere, în temeiul articolului 12 alineatul (2) din Directiva 2015/2302³.

2. În acest context, prezenta cerere de decizie preliminară ridică o problemă tipică de drept procedural. Aceasta privește competența instanțelor de a recunoaște din oficiu drepturile conferite consumatorilor de Directiva 2015/2302 și, mai precis, dreptul călătorului de a rezilia contractul privind un pachet de servicii de călătorie fără plata unui comision de reziliere în cazul unor circumstanțe inevitabile și extraordinare, în conformitate cu condițiile prevăzute la articolul 12 alineatul (2) din această directivă. În plus, aceasta ridică problema dacă o instanță ar

¹ Limba originală: engleza.

² A se vedea pentru mai multe detalii UNWTO, *Secretary-General's Policy Brief on Tourism and COVID-19* (document disponibil la adresa <https://www.unwto.org/tourism-and-covid-19-unprecedented-economic-impacts>).

³ Directiva (UE) 2015/2302 a Parlamentului European și a Consiliului din 25 noiembrie 2015 privind pachetele de servicii de călătorie și serviciile de călătorie asociate, de modificare a Regulamentului (CE) nr. 2006/2004 și a Directivei 2011/83/UE ale Parlamentului European și ale Consiliului și de abrogare a Directivei 90/314/CEE a Consiliului (JO 2015, L 326, p. 1).

trebui să aibă posibilitatea de a atribui din oficiu unui consumator mai mult decât ceea ce a solicitat pentru a asigura valorificarea efectivă a drepturilor care îi revin acestuia în calitate de călător în temeiul acestei directive.

3. Există o jurisprudență constantă și bogată cu privire la competența instanțelor naționale de a aprecia din oficiu caracterul abuziv al unei clauze contractuale. În această linie jurisprudențială, susținută de considerații privind protecția părții defavorizate, se înscriu unele dintre hotărârile de referință referitoare la dreptul Uniunii în materie de protecție a consumatorilor⁴, precum Hotărârea Océano Grupo⁵, Hotărârea Cofidis⁶ sau Hotărârea Aziz⁷. Hotărârea Océano Grupo a fost considerată ca „instrument puternic de eliminare a caracterului abuziv și de restabilire a justiției sociale în materia dreptului contractelor”⁸, iar Hotărârea Cofidis a inspirat chiar și domeniul artelor⁹. După mai mult de două decenii de dezvoltare și consolidare a acestei linii jurisprudențiale, cele mai recente hotărâri se concentrează pe clarificarea unor aspecte ale jurisprudenței *ex officio*, realizând un echilibru uneori delicat între protecția efectivă a consumatorilor și principiile fundamentale ale dreptului procedural¹⁰. Din această perspectivă, jurisprudența *ex officio* pare să ajungă la o etapă de „maturitate” în evoluția sa ori, după cum bine afirmă un autor, la „vârsta rațiunii”¹¹. Prezenta cauză se înscrie în această etapă.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

Directiva 2015/2302

4. Capitolul II din Directiva 2015/2302 este intitulat „Obligațiile de informare și conținutul contractului privind pachetul de servicii de călătorie”. În cadrul acestui capitol, articolul 5, intitulat „Informații precontractuale”, prevede:

„(1) Statele membre se asigură că, înainte de asumarea de către călător a unui contract privind pachetul de servicii de călătorie sau a oricărei oferte corespunzătoare, organizatorul și comerciantul cu amănuntul, atunci când pachetul este vândut prin intermediul unui astfel de

⁴ A se vedea Terryn, E., Straetmans, G., și Colaert, V. (editori), *Landmark Cases of EU Consumer Law, In Honour of Jules Stuyck*, Intersentia, Cambridge – Antwerpen – Portland, 2013.

⁵ Hotărârea din 27 iunie 2000, Océano Grupo Editorial și Salvat Editores (C-240/98-C-244/98, EU:C:2000:346, denumită în continuare „Hotărârea Océano Grupo”).

⁶ Hotărârea din 21 noiembrie 2002, Cofidis (C-473/00, EU:C:2002:705).

⁷ Hotărârea din 14 martie 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164). Pentru o analiză detaliată a cauzei în contextul procedurilor de executare ipotecară, a se vedea Fernández Seijo, J. M., *La Tutela de los consumidores en los procedimientos judiciales, Especial referencia a las ejecuciones hipotecarias*, Wolters Kluwer, Barcelona, 2013.

⁸ Nicola, F., și Tichadou, E., „Océano Grupo: A Transatlantic Victory for the Consumer and a Missed Opportunity for European Law”, în Nicola, F. și Davies, B. (editori), *EU Law Stories, Contextual and Critical Histories of European Jurisprudence*, Cambridge University Press, 2017, p. 390.

⁹ Romanul lui Emmanuel Carrère, *D'autres vies que la mienne* (Folio, 2010), prezintă povestea judecătorului francez Etienne Rigal, care a adresat cererea de decizie preliminară în urma căreia a fost pronunțată Hotărârea din 21 noiembrie 2002, Cofidis (C-473/00, EU:C:2002:705). Cartea a inspirat, la rândul său, filmul *Toutes nos envies* (2010) (regizor Philippe Lioret), avându-l ca protagonist pe Vincent Lindon în rolul judecătorului.

¹⁰ A se vedea Werbrout, J., și Dauw, E., „The national courts' obligation to gather and establish the necessary information for the application of consumer law – the endgame?”, *European Law Review*, 46(3), 2021, p. 331 și 337.

¹¹ Poillot, E., „Cour de justice, 3e ch., 11 mars 2020, Györgyné Lintner c/UniCredit Bank Hungary Zrt., aff. C-511/17, ECLI:EU:C:2020:188”, în Picod, F. (editor), *Jurisprudence de la CJUE 2020: décisions et commentaires*, Bruylant, 2021, p. 966 („*âge de raison*” în limba franceză originală).

comerciant, furnizează călătorului informațiile standard prin intermediul formularului relevant care figurează în partea A sau B din anexa I, precum și următoarele informații, dacă acestea sunt aplicabile pachetului:

(a) principalele caracteristici ale serviciilor de călătorie:

[...]

(g) informații privind posibilitatea călătorului de a rezilia contractul oricând înainte de începerea executării pachetului, cu plata unui comision de reziliere corespunzător sau, după caz, a comisioanelor de reziliere standardizate solicitate de organizator, în conformitate cu articolul 12 alineatul (1);

[...]

(3) Informațiile menționate la alineatele (1) și (2) sunt furnizate într-un mod clar, inteligibil și bine evidențiat. În cazul în care aceste informații sunt furnizate în scris, ele trebuie să fie lizibile.”

5. Articolul 12 din Directiva 2015/2302 prevede la alineatele (1) și (2):

„(1) Statele membre asigură călătorului posibilitatea de a rezilia contractul privind pachetul de servicii de călătorie în orice moment înainte de începerea executării pachetului. În cazul în care călătorul reziliază contractul privind pachetul de servicii de călătorie în temeiul prezentului alineat, călătorul poate fi obligat să plătească organizatorului un comision de reziliere adecvat și justificabil. [...]

(2) În pofida alineatului (1), călătorul are dreptul să rezilieze contractul privind pachetul de servicii de călătorie înainte de începerea executării pachetului fără a plăti vreun comision de reziliere în cazul unor circumstanțe inevitabile și extraordinare care se produc la locul de destinație sau în vecinătatea imediată a acestuia și care afectează în mod semnificativ executarea pachetului sau care afectează semnificativ transportul pasagerilor la destinație. În cazul rezilierii contractului privind pachetul de servicii de călătorie în temeiul prezentului alineat, călătorul are dreptul la o rambursare completă a oricărei plăți efectuate pentru pachet, dar nu are dreptul la vreo despăgubire suplimentară.”

6. Articolul 23 din Directiva 2015/2302, intitulat „Caracterul imperativ al directivei”, prevede la alineatele (2) și (3):

„(2) Călătorii nu pot renunța la drepturile care le sunt conferite prin măsurile naționale de transpunere a prezentei directive.

(3) Dispozițiile contractuale sau declarațiile efectuate de un călător prin care, în mod direct sau indirect, se renunță la drepturile acordate călătorilor în temeiul prezentei directive sau se restrâng aceste drepturi sau care au drept obiectiv eludarea aplicării prezentei directive nu sunt obligatorii pentru călător.”

7. Articolul 24 din această directivă, intitulat „Asigurarea respectării”, prevede:

„Statele membre se asigură că există mijloace adecvate și eficiente pentru a asigura respectarea prezentei directive.”

8. Partea A din anexa I la Directiva 2015/2302, intitulată „Formular cu informații standard pentru contractele privind pachete de servicii de călătorie atunci când este posibilă utilizarea de hyperlinkuri”, enunță, într-o casetă de text, conținutul acestui formular și indică faptul că, prin intermediul hiperlinkului, călătorul va primi următoarele informații:

„Drepturi principale în temeiul Directivei (UE) 2015/2302.

[...]

– Călătorii pot rezilia contractul fără plata unui comision de reziliere, înainte de începerea executării pachetului, în circumstanțe excepționale, de exemplu în cazul unor probleme grave de securitate la destinație care sunt susceptibile de a afecta pachetul.

[...]”

9. Partea B din anexa I la Directiva 2015/2302, intitulată „Formular cu informații standard pentru contractele privind pachete de servicii de călătorie în alte situații decât cele care fac obiectul părții A”, enunță, într-o casetă de text, conținutul acestui formular, urmat de aceleași drepturi esențiale în temeiul acestei directive ca cele prevăzute în partea A din anexa I la această directivă.

Dreptul spaniol

Legea generală privind protecția consumatorilor și a utilizatorilor

10. Articolele 5 și 12 din Directiva 2015/2302 sunt transpuse în dreptul spaniol prin articolele 153 și, respectiv, 160 din Real Decreto Legislativo 1/2007, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias (Decretul legislativ regal nr. 1/2007 privind adoptarea textului consolidat al Legii generale privind protecția consumatorilor și a utilizatorilor și al altor legi complementare, denumit în continuare „Legea generală privind protecția consumatorilor și a utilizatorilor”) din 16 noiembrie 2007 (BOE nr. 287 din 30 noiembrie 2007, p. 49181).

Codul de procedură civilă

11. Articolul 216 din Ley 1/2000 de Enjuiciamiento Civil (Legea 1/2000 privind Codul de procedură civilă) din 7 ianuarie 2000 (BOE nr. 7 din 8 ianuarie 2000, p. 575, denumită în continuare „LEC”) prevede:

„Instanțele civile se pronunță în cauzele cu care sunt sesizate cu privire la elementele de fapt, la probele furnizate și la concluziile părților, cu excepția cazului în care legea prevede altfel în situații speciale.”

12. Potrivit articolului 218 alineatul 1 din LEC:

„Deciziile jurisdicționale trebuie să fie clare și precise și să corespundă cererilor și celorlalte pretenții ale părților prezentate în timp util în cursul procedurii. Acestea conțin declarațiile solicitate, obligă pârâtul sau resping pretențiile reclamantului și soluționează toate aspectele litigioase care au făcut obiectul dezbaterilor.

Tribunalul, fără a se îndepărta de la cauza acțiunii prin admiterea unor elemente de drept și de fapt diferite de cele pe care părțile au intenționat să le invoce, se pronunță în conformitate cu normele aplicabile cauzei, chiar dacă acestea nu au fost corect menționate sau invocate de părțile în litigiu.”

13. Potrivit articolului 412 alineatul 1 din LEC:

„Odată ce obiectul litigiului a fost stabilit în cerere, în memoriul în apărare și, dacă este cazul, în cererea reconvențională, părțile nu mai pot să îl modifice ulterior.”

Faptele, procedura și întrebările preliminare

14. La 10 octombrie 2019, reclamantul a cumpărat de la pârâtă, agenția Tuk Tuk Travel SL, un pachet de servicii de călătorie pentru două persoane în Vietnam și Cambodgia, cu plecare din Madrid (Spania) la 8 martie 2020 și cu întoarcere la 24 martie 2020.

15. Reclamantul a plătit 2 402 euro la momentul semnării contractului, iar costul total al călătoriei era de 5 208 euro. În condițiile generale ale contractului se făcea referire la posibilitatea „de a anula călătoria înainte de începerea executării sale, în schimbul plății unui comision de reziliere”. Nu exista nicio informație contractuală sau precontractuală privind posibilitatea de anulare în cazul unor circumstanțe inevitabile și extraordinare care se produc la destinația călătoriei sau în vecinătatea imediată a acesteia și care afectează în mod semnificativ executarea pachetului.

16. La 12 februarie 2020, reclamantul i-a comunicat pârâtei decizia sa de a nu efectua călătoria, având în vedere răspândirea COVID-19 în Asia, și a solicitat restituirea sumelor datorate ca urmare a neexecutării pachetului.

17. Pârâta i-a răspuns la 14 februarie 2020, informându-l că, după deducerea costurilor anulării, îi va rambursa suma de 81 de euro. Reclamantul a contestat modul de calcul al costurilor anulării. În final, pârâta i-a comunicat reclamantului că îi va rambursa suma de 302 euro.

18. Reclamantul a decis să introducă o acțiune în fața instanței de trimitere și să își pledeze cauza, astfel cum are dreptul în conformitate cu dreptul procedural național, fără a fi reprezentat de un avocat. El a susținut că decizia sa de a anula călătoria s-a datorat unui motiv de forță majoră, și anume evoluțiilor îngrijorătoare ale situației sanitare ca urmare a pandemiei de COVID-19. El a solicitat rambursarea suplimentară a sumei de 1 500 de euro, permițând agenției să rețină suma de 601 euro cu titlu de cheltuieli de gestionare.

19. Pârâta a susținut că, la data rezilierii contractului, decizia reclamantului nu era justificată. În luna februarie 2020, în aceste țări se călătorea în mod normal. Prin urmare, în opinia pârâtei, reclamantul nu putea invoca un caz de forță majoră pentru a rezilia contractul. În plus, pârâta a arătat că reclamantul a acceptat termenii și condițiile generale ale contractului referitoare la cheltuielile de gestionare în cazul rezilierii anticipate a contractului privind pachetul de servicii de călătorie (care se ridică la 15 % din valoarea totală a călătoriei) și că costurile anulării sunt cele aplicate de fiecare dintre furnizorii săi. În plus, având în vedere că nu a achiziționat o poliță de asigurare, reclamantul și-a asumat riscurile legate de anulare.

20. Întrucât părțile nu au solicitat organizarea unei ședințe, cauza a intrat în etapa deliberării la 22 iunie 2021. Totuși, la 15 septembrie 2021, instanța de trimitere a emis o ordonanță (denumită în continuare „ordonanța din 15 septembrie 2021”) și a invitat părțile să își prezinte observațiile în termen de 10 zile cu privire la următoarele aspecte: în primul rând, cu privire la aspectul dacă situația sanitară invocată de consumator ar putea fi considerată un risc excepțional și inevitabil, în sensul articolului 160 alineatul 2 din Legea generală privind protecția consumatorilor și a utilizatorilor; în al doilea rând, cu privire la consecințele juridice ale neinformării consumatorului de către organizatorul călătoriei cu privire la dreptul său de a rezilia contractul fără plata unui comision de reziliere și, mai precis, cu privire la aspectul dacă lipsa (în opinia instanței de trimitere) a unei obligații de a furniza astfel de informații în temeiul Directivei 2015/2302 este contrară articolului 169 alineatul (1) și alineatul (2) litera (a) TFUE; în al treilea rând, cu privire la aspectul dacă instanța îl poate informa din oficiu pe consumator cu privire la întinderea drepturilor sale, atunci când din cerere reiese că acesta nu are cunoștință de ele, și, în al patrulea rând, cu privire la aspectul dacă protecția consumatorilor impune ca instanța să oblige pârâta să îi acorde consumatorului o rambursare completă, cu încălcarea principiului disponibilității, potrivit căruia părțile definesc obiectul litigiului, precum și a principiului *ne ultra petita*, în condițiile în care consumatorul nu a fost informat cu privire la întinderea drepturilor sale. În sfârșit, instanța de trimitere a solicitat părților să prezinte argumente cu privire la necesitatea de a adresa o cerere de decizie preliminară.

21. Reclamantul nu a prezentat observații. Pârâta și-a reafirmat poziția cu privire la inexistența unor circumstanțe inevitabile și extraordinare care să justifice rezilierea contractului. Cu privire la celelalte aspecte, aceasta a considerat că nu este necesară adresarea unei cereri de decizie preliminară, întrucât reclamantul nu a prezentat observații cu privire la aspectele invocate de instanța de trimitere în ordonanța din 15 septembrie 2021.

22. Instanța de trimitere are îndoieli, în primul rând, cu privire la validitatea articolului 5 din Directiva 2015/2302. În special, aceasta susține că nici directiva menționată, nici reglementarea spaniolă de transpunere a acesteia nu includ printre informațiile obligatorii care trebuie furnizate călătorilor de către organizatori dreptul de reziliere a contractului privind pachetul de servicii de călătorie, în cazul unor circumstanțe inevitabile și extraordinare, fără plata unui comision de reziliere. Din cauza lipsei unei astfel de cerințe, reclamantul nu a avut cunoștință de dreptul său de a obține rambursarea completă a plăților efectuate. Pe baza acestor considerații, instanța de trimitere ridică problema dacă informațiile minime care au fost furnizate reclamantului în temeiul Directivei 2015/2302 sunt insuficiente în raport cu articolul 169 TFUE coroborat cu articolul 114 TFUE.

23. În al doilea rând, instanța de trimitere ridică problema dacă este posibil, în temeiul dreptului Uniunii, să se dispună din oficiu, în cadrul hotărârii, rambursarea tuturor plăților efectuate de un consumator, plăți care depășesc valoarea cererii sale. Instanța de trimitere explică faptul că o astfel de atribuire *ex officio* ar fi contrară unui principiu de bază al dreptului procedural spaniol, și anume principiul coerenței (articolul 218 alineatul 1 din LEC).

24. În aceste condiții, Juzgado de Primera Instancia n° 5 de Cartagena (Tribunalul de Primă Instanță nr. 5 din Cartagena, Spania) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

- „1) Articolul 169 alineatul (1) și alineatul (2) litera (a) și articolul 114 alineatul (3) TFUE trebuie interpretate în sensul că se opun articolului 5 din [Directiva 2015/2302], deoarece acest din urmă articol nu include, printre informațiile precontractuale obligatorii care trebuie furnizate călătorului, dreptul, conferit acestuia la articolul 12 din directivă, de a rezilia contractul înainte de începerea executării sale, cu rambursarea integrală a sumei plătite, în cazul unor circumstanțe inevitabile și extraordinare care afectează în mod semnificativ executarea pachetului de servicii de călătorie?
- 2) Articolele 114 și 169 TFUE, precum și articolul 15 din Directiva 2015/2302 se opun aplicării principiilor disponibilității și coerenței, consacrate la articolul 216 și la articolul 218 alineatul 1 din [LEC], în cazul în care aceste principii procedurale pot împiedica protecția deplină a consumatorului reclamant?”

25. Guvernele ceh, spaniol și finlandez, Consiliul Uniunii Europene, Parlamentul European și Comisia Europeană au depus observații scrise. Guvernele spaniol și finlandez, Parlamentul și Comisia au fost reprezentate la ședința care a avut loc la 12 ianuarie 2022.

Apreciere

Observații introductive

26. Cu titlu introductiv, guvernul ceh susține că cererea de decizie preliminară se întemeiază în mod implicit pe ipoteza că, în împrejurările speței, reclamantul avea dreptul de a rezilia contractul ca urmare a unor circumstanțe inevitabile și extraordinare apărute la locul de destinație al călătoriei, în temeiul articolului 12 alineatul (2) din Directiva 2015/2302. Totuși, potrivit guvernului ceh, această ipoteză este eronată. În opinia sa, existența unor circumstanțe inevitabile și extraordinare trebuie evaluată în raport cu momentul rezilierii contractului privind pachetul de servicii de călătorie. Simplul risc ca astfel de circumstanțe să se producă în viitor nu poate da naștere unui drept al călătorului de a rezilia contractul.

27. Cu toate acestea, întrebările adresate de instanța de trimitere nu se referă la aspectul dacă, în împrejurările acestei spețe, reclamantul avea dreptul de a rezilia contractul fără plata unui comision de reziliere, în conformitate cu articolul 12 alineatul (2) din Directiva 2015/2302. Prin urmare, acest aspect nu va fi examinat în cadrul prezentei cauze. Curtea trebuie să se pronunțe având în vedere considerațiile de fapt și de drept care sunt expuse în decizia de trimitere¹².

Cu privire la prima întrebare preliminară

28. Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere ridică în esență problema validității articolului 5 din Directiva 2015/2302 în raport cu articolul 169 alineatul (1) și alineatul (2) litera (a) TFUE coroborat cu articolul 114 alineatul (3) TFUE. Din decizia de trimitere reiese că

¹² A se vedea în acest sens Hotărârea din 5 martie 2015, Statoil Fuel & Retail (C-553/13, EU:C:2015:149, punctul 33).

îndoielile instanței de trimitere cu privire la validitatea acestei dispoziții se bazează pe premisa că această dispoziție nu include, printre informațiile precontractuale obligatorii care trebuie furnizate călătorilor, dreptul prevăzut la articolul 12 alineatul (2) din această directivă.

29. În această privință, trebuie arătat, astfel cum au susținut guvernele ceh și finlandez, precum și Consiliul, Parlamentul și Comisia în observațiile lor scrise, că premisa care stă la baza îndoielilor instanței de trimitere cu privire la validitatea articolului 5 din Directiva 2015/2302 este eronată.

30. Astfel, articolul 5 din Directiva 2015/2302, care reglementează obligația furnizării de informații precontractuale, trebuie interpretat în lumina conținutului formularului cu informații standard prevăzut în partea A și în partea B din anexa I. Mai exact, potrivit articolului 5 alineatul (1) prima teză din Directiva 2015/2302, organizatorul ar trebui să îi furnizeze călătorului informațiile standard prin intermediul formularului relevant care figurează în partea A sau în partea B din anexa I, precum și informațiile care figurează în această dispoziție, dacă acestea sunt aplicabile pachetului.

31. Formularul cu informații standard, care figurează în partea A și în partea B din anexa I la Directiva 2015/2302, indică drepturile principale cu privire la care călătorii trebuie să fie informați. Printre aceste drepturi figurează, potrivit celei de a șaptea liniuțe a părților A și B din această anexă, dreptul călătorilor de a „rezilia contractul fără plata unui comision de reziliere, înainte de începerea executării pachetului, în circumstanțe excepționale, de exemplu în cazul unor probleme grave de securitate la destinație care sunt susceptibile de a afecta pachetul”. Deși dispoziția exactă a Directivei 2015/2302 care conferă acest drept, și anume articolul 12 alineatul (2), nu este menționată în mod explicit în textul formularului cu informații standard, este clar că acest formular trebuie să precizeze conținutul acestui drept.

32. În plus, Comisia a subliniat că articolul 5 alineatul (1) din Directiva 2015/2302 și anexa I la aceasta au fost transpuse în mod corect în dreptul spaniol și în special în Legea generală privind protecția consumatorilor și a utilizatorilor.

33. Din considerațiile care precedă rezultă că articolul 5 din Directiva 2015/2302 include printre informațiile precontractuale obligatorii care trebuie furnizate călătorilor dreptul, conferit călătorilor de articolul 12 alineatul (2) din această directivă, de a rezilia contractul înainte de începerea executării sale, cu rambursarea integrală a sumei plătite, în cazul unor circumstanțe inevitabile și extraordinare care afectează în mod semnificativ executarea pachetului de servicii de călătorie. În consecință, premisa contrară, care stă la baza îndoielilor instanței de trimitere cu privire la validitatea articolului 5 din Directiva 2015/2302, este în realitate eronată.

34. În aceste condiții, examinarea primei întrebări nu a evidențiat niciun element de natură să afecteze validitatea articolului 5 din Directiva 2015/2302.

Cu privire la a doua întrebare preliminară

35. Cu titlu introductiv, trebuie amintit că, în cadrul procedurii de cooperare între instanțele naționale și Curte instituite prin articolul 267 TFUE, este de competența acesteia din urmă să ofere instanței de trimitere un răspuns util, care să îi permită să soluționeze litigiul cu care este sesizată, și, din această perspectivă, Curtea trebuie, dacă este cazul, să reformuleze întrebările care îi sunt adresate. Pentru a oferi un asemenea răspuns util, Curtea poate fi pusă în situația de a lua în considerare norme de drept al Uniunii la care instanța națională nu a făcut referire în

enunțul întrebării sale¹³.

36. Pe baza acestei jurisprudențe, este necesar să se arate, astfel cum au subliniat în esență guvernele spaniol și finlandez, precum și Comisia în observațiile lor scrise, că din contextul celei de a doua întrebări reiese că instanța de trimitere solicită o interpretare a articolului 12 alineatul (2) din Directiva 2015/2302 și că referirea, în această întrebare, la articolul 15 din această directivă poate fi atribuită unei erori materiale.

37. Având în vedere aceste considerații, este necesar să se reformuleze a doua întrebare preliminară în sensul că, prin intermediul acesteia, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 12 alineatul (2) din Directiva 2015/2302, citit în lumina articolelor 114 și 169 TFUE, trebuie interpretat în sensul că se opune aplicării unor principii de procedură jurisdicțională națională, în temeiul cărora o instanță națională sesizată cu un litigiu nu poate dispune din oficiu rambursarea integrală în favoarea consumatorului a sumelor la care are dreptul în cazul în care consumatorul a solicitat o sumă mai mică.

38. Pentru a răspunde la această întrebare, este necesar să se formuleze câteva observații cu privire la domeniul său de aplicare. După cum s-a menționat deja¹⁴, prin ordonanța din 15 septembrie 2021, instanța de trimitere a invitat părțile să își prezinte observațiile cu privire la anumite aspecte. Printre acestea se numără aspectul dacă această instanță are competența, pe de o parte, de a-l informa din oficiu pe consumator cu privire la întinderea drepturilor sale și, pe de altă parte, de a acorda consumatorului o sumă care depășește *petitum*. Consumatorul nu a prezentat observații cu privire la aceste aspecte. În ședință, guvernul spaniol a susținut că, potrivit propriei interpretări a acestei ordonanțe, instanța de trimitere l-a informat pe consumator cu privire la drepturile sale. Cu toate acestea, consumatorul a rămas în pasivitate. În opinia noastră, ordonanța din 15 septembrie 2021, astfel cum a fost prezentată de instanța de trimitere, și dosarul de care dispune instanța nu permit să se concluzioneze că instanța națională l-a informat efectiv pe consumator cu privire la drepturile sale.

39. Având în vedere aceste considerații, analiza noastră este structurată în modul prezentat în continuare. În primul rând, cu titlu introductiv, vom prezenta cele mai importante elemente ale obligației instanțelor naționale de a aplica din oficiu dispozițiile legislației Uniunii în materie de protecție a consumatorilor. În al doilea rând, vom analiza aspectul dacă o instanță națională are obligația de a aplica din oficiu articolul 12 alineatul (2) din Directiva 2015/2302. În cele din urmă, vom analiza aspectul dacă o instanță națională ar trebui să aibă competența de a acorda o sumă mai mare decât cea solicitată de consumator în cererea sa.

(a) Cu privire la obligația instanțelor naționale de a aplica din oficiu dispozițiile dreptului Uniunii în materie de protecție a consumatorilor

40. Curtea a precizat deja, în mai multe rânduri, modul în care instanțele naționale trebuie să asigure protecția drepturilor conferite consumatorilor de legislația Uniunii în materie de protecție a consumatorilor, precum și impactul acestei legislații asupra competenței instanțelor de a aplica din oficiu dispozițiile dreptului Uniunii referitoare la protecția consumatorilor.

¹³ Hotărârea din 9 septembrie 2021, LatRailNet și Latvijas dzelzceļš (C-144/20, EU:C:2021:717, punctul 29 și jurisprudența citată).

¹⁴ Punctul 20 de mai sus.

41. Cea mai importantă linie jurisprudențială în acest sens se referă la Directiva 93/13¹⁵. Instanța națională este obligată să analizeze din oficiu caracterul abuziv al unei clauze contractuale care intră în domeniul de aplicare al Directivei 93/13, suplinind în acest fel dezechilibrul existent între consumator și profesionist, din moment ce dispune de elementele de drept și de fapt necesare în acest scop¹⁶.

42. Principiul controlului *ex officio* al clauzelor contractuale abuzive se întemeiază pe o combinație de elemente care rezultă în esență din sistemul de protecție instituit prin Directiva 93/13, din caracterul imperativ al dispozițiilor în cauză, din natura și din importanța interesului general pe care îl constituie protecția consumatorilor, precum și din considerații legate de efectivitate.

43. Mai precis, în jurisprudența sa, Curtea a subliniat natura și importanța interesului public constituit de protecția consumatorilor, care se găsesc într-o poziție de inferioritate în raport cu profesioniștii în ceea ce privește atât puterea de negociere, cât și nivelul de informare¹⁷. Curtea a subliniat de asemenea că articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 este o dispoziție imperativă care urmărește să substituie echilibrul formal pe care îl instituie contractul între drepturile și obligațiile cocontractanților printr-un echilibru real, de natură să restabilească egalitatea dintre aceste părți¹⁸. Această dispoziție este considerată echivalentă cu normele naționale care ocupă, în cadrul ordinii juridice interne, rangul de norme de ordine publică¹⁹.

44. În plus, Directiva 93/13 impune statelor membre, astfel cum reiese din articolul 7 alineatul (1) din aceasta coroborat cu al douăzeci și patrulea considerent al său, să prevadă mijloace adecvate și eficiente pentru a preveni utilizarea în continuare a clauzelor abuzive în contractele încheiate cu consumatorii de către profesioniști²⁰.

45. Considerațiile care justifică o intervenție pozitivă a instanței naționale pentru a compensa dezechilibrul dintre consumator și comerciant nu se limitează la Directiva 93/13. Pe baza principiului efectivității și în pofida normelor de drept intern contrare, Curtea a impus ca instanțele naționale să aplice din oficiu anumite dispoziții conținute în directive ale Uniunii în materia protecției consumatorilor. Această cerință a fost justificată de considerația că sistemul de protecție pus în aplicare prin aceste directive se bazează pe ideea că un consumator se găsește

¹⁵ Directiva Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii (JO 1993, L 95, p. 29, Ediție specială, 15/vol. 2, p. 273). Pentru o prezentare sistematică a acestei jurisprudențe, a se vedea Comunicarea Comisiei – Orientări privind interpretarea și aplicarea Directivei 93/13/CEE a Consiliului privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii (JO 2019, C 323, p. 4), secțiunea 5.

¹⁶ Hotărârea din 17 mai 2022, Ibercaja Banco (C-600/19, EU:C:2022:394, punctul 37 și jurisprudența citată).

¹⁷ Hotărârea din 4 iunie 2020, Kancelaria Medius (C-495/19, EU:C:2020:431, punctul 30 și jurisprudența citată). A se vedea Concluziile avocatului general Saggio prezentate în cauzele conexe Océano Grupo Editorial și Salvat Editores (C-240/98-C-244/98, EU:C:1999:620, punctul 26), în care se arată că Directiva 93/13 protejează interesele care țin de „ordinea publică economică” și, prin urmare, „depășesc interesele specifice ale părților în cauză”. Astfel cum s-a menționat în doctrină, dezechilibrul considerabil în raportul contractual care rezultă din utilizarea unor clauze contractuale abuzive afectează nu numai sfera privată a consumatorului, ci „subminează [...] ordinea juridică și economică în ansamblul său”; a se vedea Podimata, E., „Standard Contract Terms and Rules on Procedure”, în *Essays in Honour of Konstantinos D. Kerameus*, Ant. N. Sakkoulas; Bruylant, Atena, Bruxelles, 2009, p. 1079-1093.

¹⁸ Hotărârea din 17 mai 2022, Ibercaja Banco (C-600/19, EU:C:2022:394, punctul 36 și jurisprudența citată).

¹⁹ Hotărârea din 17 mai 2022, Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397, punctul 24). A se vedea Fekete, B., și Mancaloni, A. M., „Application of Primary and Secondary EU Law on the National Courts’ Own Motion”, în Hartkamp, A., Sieburgh, C., și Devroe, W. (editori), *Cases, Materials and Text on European Law and Private Law*, Hart Publishing, Oxford și Portland, Oregon, 2017, p. 440, care subliniază că „problema *statutului* normelor privind contractele încheiate cu consumatorii – fie că este vorba despre o simplă obligație, fie de ordine publică – a constituit o problemă importantă în special în dreptul neerlandez, care permite în mod tradițional aplicarea *ex officio* numai pentru normele de ordine publică, iar nu pentru normele obligatorii (indiferent dacă acestea au sau nu au «numai» un scop de protecție)”.

²⁰ Hotărârea din 17 mai 2022, Ibercaja Banco (C-600/19, EU:C:2022:394, punctul 36 și jurisprudența citată).

într-o situație de inferioritate față de un profesionist în ceea ce privește atât puterea de negociere, cât și nivelul de informare și că există un risc care nu poate fi neglijat ca, în special din neștiință, consumatorul să nu invoce norma de drept destinată să îl protejeze²¹.

46. Mai precis, Curtea a avut ocazia să se pronunțe cu privire la aplicarea din oficiu de către instanțe a anumitor dispoziții ale Directivei 1999/44/CE²² (Hotărârea Duarte Hueros²³ și Hotărârea Faber²⁴) și ale Directivei 87/102/CEE²⁵ (Hotărârea Rampion și Godard²⁶). În plus, Curtea a amintit în numeroase rânduri obligația care revine instanței naționale de a examina din oficiu încălcarea anumitor dispoziții ale dreptului Uniunii în materie de protecție a consumatorilor, în special în ceea ce privește Directiva 85/577/CEE²⁷ (Hotărârea Martín²⁸), și Directiva 2008/48/CE²⁹ (Hotărârea Radlinger și Radlingerová³⁰ și Hotărârea OPR-Finance³¹).

47. În ceea ce privește punerea în aplicare a acestei obligații de intervenție pozitivă a instanțelor, ea este condiționată de disponibilitatea tuturor elementelor de drept și de fapt necesare în acest scop³².

48. În plus, atunci când instanța națională a constatat din oficiu încălcarea anumitor obligații prevăzute de dreptul Uniunii în materie de protecție a consumatorilor, aceasta este obligată, fără a aștepta să formuleze consumatorul o cerere în acest scop, să stabilească toate consecințele care decurg, potrivit dreptului național, dintr-o astfel de încălcare, sub rezerva respectării principiului contradictorialității și cu condiția ca sancțiunile instituite de acesta să fie efective, proporționale, precum și cu efect de descurajare³³.

49. Aplicarea din oficiu a dreptului Uniunii în materie de protecție a consumatorilor de către instanțele naționale poate avea implicații asupra dreptului procedural național. În temeiul principiului autonomiei procedurale naționale, în lipsa unei reglementări în dreptul Uniunii, modalitățile procedurilor destinate să asigure protecția drepturilor conferite justițiabililor de dreptul Uniunii țin de ordinea juridică internă a statelor membre, cu respectarea principiului echivalenței și a principiului efectivității³⁴. În ceea ce privește principiul efectivității, Curtea a statuat totuși că respectarea acestui principiu nu poate merge până la a suplini integral pasivitatea totală a consumatorului vizat³⁵.

²¹ Hotărârea din 4 iunie 2015, Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, punctul 42 și jurisprudența citată).

²² Directiva Parlamentului European și a Consiliului din 25 mai 1999 privind anumite aspecte ale vânzării de bunuri de consum și garanțiile conexe (JO 1999, L 171, p. 12, Ediție specială, 15/vol. 5, p. 89).

²³ Hotărârea din 3 octombrie 2013, Duarte Hueros (C-32/12, EU:C:2013:637, punctul 39).

²⁴ Hotărârea din 4 iunie 2015, Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, punctul 56).

²⁵ Directiva Consiliului din 22 decembrie 1986 de apropiere a actelor cu putere de lege și a actelor administrative ale statelor membre privind creditul de consum (JO 1987, L 42, p. 48, Ediție specială, 15/vol. 1, p. 252).

²⁶ Hotărârea din 4 octombrie 2007, Rampion și Godard (C-429/05, EU:C:2007:575, punctul 65).

²⁷ Directiva 85/577/CEE a Consiliului din 20 decembrie 1985 privind protecția consumatorilor în cazul contractelor negociate în afara spațiilor comerciale (JO 1985, L 372, p. 31, Ediție specială, 15/vol. 1, p. 188).

²⁸ Hotărârea din 17 decembrie 2009, Martín Martín (C-227/08, EU:C:2009:792, punctul 29).

²⁹ Directiva Parlamentului European și a Consiliului din 23 aprilie 2008 privind contractele de credit pentru consumatori și de abrogare a Directivei 87/102/CEE a Consiliului (JO 2008, L 133, p. 66, rectificări în JO 2009, L 207, p. 14, în JO 2010, L 199, p. 40, și în JO 2011, L 234, p. 46).

³⁰ Hotărârea din 21 aprilie 2016, Radlinger și Radlingerová (C-377/14, EU:C:2016:283, punctul 67).

³¹ Hotărârea din 5 martie 2020, OPR-Finance (C-679/18, EU:C:2020:167, punctul 23).

³² A se vedea în acest sens Hotărârea din 5 martie 2020, OPR-Finance (C-679/18, EU:C:2020:167, punctul 23 și jurisprudența citată). Pentru împrejurările în care o instanță națională ar putea fi obligată să ia din oficiu măsuri de cercetare judecătorească pentru a completa dosarul, a se vedea Hotărârea din 11 martie 2020, Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188, punctele 35-38).

³³ A se vedea în acest sens Hotărârea din 5 martie 2020, OPR-Finance (C-679/18, EU:C:2020:167, punctul 24 și jurisprudența citată).

³⁴ A se vedea în detaliu Hotărârea din 17 mai 2022, Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397, punctul 22 și jurisprudența citată).

³⁵ A se vedea în acest sens Hotărârea din 17 mai 2022, Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397, punctul 28 și jurisprudența citată).

50. În plus, obligația statelor membre de a asigura efectivitatea drepturilor conferite justițiabililor de dreptul Uniunii în materie de protecție a consumatorilor implică o cerință de protecție jurisdicțională efectivă, consacrată la articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, care se aplică printre altele în ceea ce privește definirea modalităților procedurale referitoare la acțiunile în justiție întemeiate pe astfel de drepturi³⁶.

51. Din ansamblul considerațiilor care precedă rezultă că cerința unei intervenții pozitive a instanțelor naționale în cadrul litigiilor în materie de protecție a consumatorilor s-a transformat, astfel cum s-a arătat în mod pertinent în mediul academic, într-un „adevărat regim european de aplicare *ex officio*”³⁷ care introduce în dreptul Uniunii în materie de protecție a consumatorilor o „cale de atac procedurală completă și cuprinzătoare”³⁸.

(b) Cu privire la competențele din oficiu ale instanței în contextul Directivei 2015/2302

52. Caracterul exhaustiv al doctrinei *ex officio* ne determină să considerăm că motivele care stau la baza obligației instanțelor naționale de a aplica din oficiu dreptul Uniunii în materie de protecție a consumatorilor sunt valabile și în ceea ce privește Directiva 2015/2302. O interpretare diferită, după cum a subliniat Comisia în ședință, ar crea incoerență în ceea ce privește protecția consumatorilor.

53. Toate părțile interesate care au participat la ședință au admis că instanțele naționale sunt obligate să aplice din oficiu articolul 12 alineatul (2) din Directiva 2015/2302 și să recunoască dreptul consumatorului de a rezilia contractul fără plata unui comision de reziliere, atunci când dispun de elementele de drept și de fapt necesare în acest scop. În această privință, este necesar să se considere că revine, în principiu, instanței naționale, în scopul de a identifica normele de drept aplicabile unui litigiu cu care este sesizată, obligația de a califica din punct de vedere juridic faptele și actele invocate de părți în susținerea pretențiilor lor³⁹. Prin urmare, în litigiul principal, ar reveni instanței naționale sarcina de a examina dacă împrejurările invocate de reclamant în susținerea cererii sale pot fi calificate drept „circumstanțe inevitabile și extraordinare” care dau naștere dreptului prevăzut la articolul 12 alineatul (2) din Directiva 2015/2302.

54. În plus, părțile A și B din anexa I la această directivă califică ca „drept principal” dreptul călătorului de a rezilia contractul în orice moment înainte de începerea executării pachetului fără plata unui comision de reziliere. Având în vedere importanța sa, acest drept face parte dintre informațiile precontractuale pe care organizatorul trebuie să le furnizeze călătorului în conformitate cu articolul 5 alineatul (1) din Directiva 2015/2302⁴⁰. Din considerentul (26) al Directivei 2015/2302 rezultă că astfel de informații precontractuale constituie „informații esențiale” care ar trebui să aibă „caracter obligatoriu”. Prin urmare, dreptul de a rezilia contractul fără plata unui comision de reziliere în cazul unor circumstanțe inevitabile și extraordinare este semnificativ în sistemul Directivei 2015/2302. Acesta contribuie de asemenea la realizarea obiectivului directivei menționate, care constă, astfel cum reiese din articolul 1 din aceasta,

³⁶ A se vedea Hotărârea din 17 mai 2022, Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397, punctul 29 și jurisprudența citată).

³⁷ Poillot, E., „L'encadrement procédural de l'action des consommateurs” în Sauphanor-Brouillaud, N., et al., *Les contrats de consommation. Règles communes*, L.G.D.J., Paris, 2013, p. 971 („un véritable régime européen du relevé d'office” în original în franceză).

³⁸ Micklitz, H., „Theme VIII. Unfair Contract Terms – Public Interest Litigation Before European Courts”, în Terryn, E., Straetmans, G., și Colaert, V. (editori), *op. cit.*, nota 4, p. 641.

³⁹ Hotărârea din 4 iunie 2015, Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, punctul 38).

⁴⁰ A se vedea în detaliu răspunsul nostru la prima întrebare.

interpretat în lumina considerentelor (3)⁴¹ și (5), în asigurarea unui nivel ridicat și cât se poate de uniform de protecție a consumatorilor în ceea ce privește contractele încheiate între călători și comercianți privind pachetele de servicii de călătorie.

55. Acest obiectiv nu ar putea fi atins în mod efectiv în cazul în care consumatorul ar trebui să invoce el însuși împotriva organizatorului drepturile de care beneficiază, în special din cauza riscului destul de important ca acesta să nu își cunoască drepturile sau să întâmpine dificultăți în a le valorifica⁴². Astfel, din jurisprudența Curții reiese că, în cadrul unei proceduri în materie de protecție a consumatorilor, există un risc care nu poate fi neglijat ca, în special din *neștiință*, consumatorul să nu invoce norma de drept destinată să îl protejeze⁴³. Acest risc este exacerbat în situații de autoreprezentare, precum cea în discuție în litigiul principal.

56. În plus, din articolul 23 din Directiva 2015/2302, interpretat în lumina considerentului (46) al acesteia, rezultă că drepturile călătorilor prevăzute la acest articol sunt *imperative*. În această privință, trebuie amintit că, în jurisprudența sa, Curtea a dedus din caracterul obligatoriu al dispozițiilor directivelor Uniunii privind protecția consumatorilor cerința aplicării lor din oficiu de către instanță. Această constatare a fost făcută cu privire la articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13⁴⁴, dar și cu privire la alte dispoziții ale dreptului Uniunii în materie de protecție a consumatorilor. În Hotărârea Faber⁴⁵, Curtea a subliniat că regula privind repartizarea sarcinii probei prevăzută la articolul 5 alineatul (3) din Directiva 1999/44 prezintă, conform articolului 7 din această directivă, un caracter obligatoriu atât pentru părți, care nu pot să deroge de la aceasta pe cale convențională, cât și pentru statele membre, care trebuie să asigure respectarea ei. Curtea a statuat că o astfel de normă trebuie să fie aplicată din oficiu de instanță, chiar dacă nu a fost invocată în mod expres de consumatorul care poate beneficia de ea.

57. Prin urmare, prin analogie, trebuie să se admită că caracterul obligatoriu al dreptului călătorului consacrat la articolul 12 alineatul (2) din Directiva 2015/2302, interpretat în lumina articolului 23 din această directivă, impune ca instanțele naționale să recunoască din oficiu acest drept și să îl informeze în mod corespunzător pe consumator, chiar dacă acesta din urmă, care poate beneficia de acest drept, nu l-a invocat în mod expres.

58. Mai mult, în litigiul principal, organizatorul *și-a încălcat obligația* de a-l informa pe consumator cu privire la dreptul său de a rezilia contractul. Recunoașterea din oficiu de către instanța națională a dreptului conferit consumatorului ar constitui, așadar, un mijloc *adecvat și efectiv* pentru a asigura respectarea Directivei 2015/2302, astfel cum prevede articolul 24 din această directivă.

59. Suntem de acord cu guvernul finlandez, care a subliniat în ședință că o instanță națională ar trebui să îl informeze pe consumator cu privire la drepturile sale de îndată ce are îndoieli că acesta din urmă nu își revendică pe deplin drepturile din cauză că nu le cunoaște. Ar trebui să fie suficient „cel mai mic indiciu”⁴⁶ în acest sens. Un astfel de indiciu ar trebui să fie considerat vizibil în împrejurări precum cele din litigiul principal, în care organizatorul *și-a încălcat obligația* de

⁴¹ Acest considerent face trimitere la dispozițiile Tratatului FUE la care se referă a doua întrebare, și anume articolul 169 alineatul (1) și alineatul (2) litera (a) TFUE, din care reiese că Uniunea contribuie la atingerea unui nivel ridicat de protecție a consumatorilor prin măsurile pe care le adoptă în temeiul articolului 114 TFUE.

⁴² A se vedea în acest sens Hotărârea din 4 octombrie 2007, Rampion și Godard (C-429/05, EU:C:2007:575, punctul 65).

⁴³ Hotărârea din 5 martie 2020, OPR-Finance (C-679/18, EU:C:2020:167, punctul 22 și jurisprudența citată).

⁴⁴ A se vedea punctul 43 de mai sus.

⁴⁵ Hotărârea din 4 iunie 2015, Faber (C-497/13, EU:C:2015:357, punctul 55).

⁴⁶ A se vedea în acest sens Werbrouck, J., și Dauw, E., *op. cit.*, nota 10, p. 330.

furnizare a informațiilor precontractuale sau în cazul în care informațiile nu sunt furnizate „într-un mod clar, inteligibil și bine evidențiat”, astfel cum se prevede la articolul 5 alineatul (3) din Directiva 2015/2302.

60. Guvernul finlandez a subliniat de asemenea în mod întemeiat în ședință că informarea de către instanța națională a consumatorului cu privire la drepturile sale constituie o măsură de organizare a procedurii. Este vorba despre o etapă procedurală distinctă, adresată ambelor părți și efectuată potrivit modalităților prevăzute de normele naționale de procedură în această privință⁴⁷. Astfel cum s-a arătat deja⁴⁸, atunci când instanța națională invocă din oficiu un motiv, aceasta trebuie să acționeze în conformitate cu principiul contradictorialității și să invite ambele părți să își prezinte observațiile privind aprecierea instanței.

61. Din cele de mai sus rezultă că o protecție efectivă a consumatorilor nu ar putea fi realizată decât dacă instanța națională ar fi obligată, atunci când dispune de elementele de drept și de fapt necesare în acest scop, să aplice din oficiu articolul 12 alineatul (2) din Directiva 2015/2302 și să îl informeze în mod corespunzător pe consumator cu privire la dreptul său de a rezilia contractul fără plata unui comision de reziliere, prevăzut de această dispoziție, cu condiția ca principiul contradictorialității să fie întotdeauna respectat.

(c) *Limitările competențelor ex officio ale instanțelor: referitoare la principiul ne ultra petita*

62. În continuare, se ridică problema dacă obligația instanței naționale de a aplica din oficiu articolul 12 alineatul (2) din Directiva 2015/2302 și de a-l informa în mod corespunzător pe consumator cu privire la drepturile de care beneficiază implică de asemenea obligația instanței naționale de a acorda din oficiu o rambursare integrală care depășește suma solicitată de consumator. Instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă aplicarea, în astfel de împrejurări, a principiului potrivit căruia obiectul unei acțiuni este delimitat de părți și a principiului *ne ultra petita* ar fi contrară protecției efective a consumatorilor.

63. În această privință, trebuie să se precizeze că instanța aplică legea din oficiu *în limitele competențelor sale* și în limitele obiectului litigiului cu care este sesizată. Prin urmare, este important să se facă distincția între două aspecte diferite ale competențelor jurisdicționale. Este una a recunoaște competența instanței de a aplica din oficiu dispozițiile menite să protejeze consumatorii și de a-l *informa* în mod corespunzător pe consumator cu privire la drepturile care îi sunt conferite prin normele respective. Este cu totul altceva a recunoaște competența instanței, *după ce consumatorul a fost informat în mod corespunzător*, de a depăși limitele obiectului litigiului și de a *acorda* din oficiu mai mult decât ceea ce a solicitat consumatorul.

64. Toate părțile interesate au subliniat importanța principiului fundamental al disponibilității, potrivit căruia părțile definesc obiectul litigiului⁴⁹. Trebuie subliniat că teoria privind aplicarea din oficiu a dreptului consumatorilor implică numai adaptările *necesare* ale aceluși principiu pentru a corecta dezechilibrul dintre consumator și profesionist. Aceasta nu este menită să ignore principiile fundamentale ale contenciosului civil sau să instituie o instanță

⁴⁷ A se vedea în acest sens Hotărârea din 21 februarie 2013, Banif Plus Bank (C-472/11, EU:C:2013:88, punctul 31).

⁴⁸ Punctul 48.

⁴⁹ Pentru o analiză comparativă detaliată a principiilor directoare ale procedurii civile și a impactului dreptului Uniunii în materie de protecție a consumatorilor, a se vedea Hess, B., și Law, S. (editori), *Implementing EU Consumer Rights by National Procedural Law: Luxembourg Report on European Procedural Law*, volumul II, Beck, Hart, Nomos, 2019.

„paternalistă”⁵⁰. Astfel cum a statuat Curtea în Hotărârea Lintner⁵¹, efectivitatea protecției pe care se consideră că instanța națională o acordă consumatorului printr-o intervenție din oficiu „nu poate merge până acolo încât să ignore sau să depășească limitele obiectului litigiului, astfel cum a fost acesta definit de părți prin pretențiile lor, interpretate în lumina motivelor pe care le-au invocat, așa încât instanța națională menționată nu este obligată să extindă acest litigiu dincolo de concluziile și de motivele prezentate în fața acestei instanțe”. În caz contrar ar fi încălcat principiul *ne ultra petita*, întrucât ar permite instanței să ignore sau să depășească limitele obiectului litigiului stabilite prin concluziile și prin motivele părților⁵².

65. De asemenea, trebuie subliniat că Curtea a acordat o importanță deosebită voinței exprimate de consumator în cadrul procedurii. Curtea a precizat, în raport cu obligația instanței naționale de a înlătura, la nevoie din oficiu, clauzele abuzive, în conformitate cu articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13, că această instanță nu are obligația să înlătore aplicarea clauzei în discuție în cazul în care consumatorul, după ce a fost informat de instanța respectivă, înțelege să nu invoce caracterul abuziv și neobligatoriu al clauzei, dându-și astfel consimțământul liber și clar cu privire la clauza în discuție⁵³.

66. Astfel, sistemul de protecție a consumatorilor instituit de dreptul Uniunii și introdus în beneficiul consumatorilor nu poate merge până a le fi impus acestora. În consecință, atunci când consumatorul preferă să nu se prevaleze de sistemul de protecție, acesta nu se aplică⁵⁴. Consumatorul se poate opune aplicării *ex officio* a legii în cazul său⁵⁵.

67. Aceleași considerații ar trebui să prevaleze în contextul sistemului de protecție prevăzut de Directiva 2015/2302. Prin urmare, în cazul în care consumatorul, după ce a fost informat în mod corespunzător de instanță cu privire la drepturile sale și la mijloacele procedurale de care dispune, nu dorește să se prevaleze de această protecție, principiul efectivității nu poate fi extins până la a obliga instanța națională să extindă cererea și să încalce principiul *ne ultra petita*.

68. În ședință au existat întrebări și observații ale completului de judecată cu privire la motivele valabile care pot justifica decizia consumatorului de a pretinde mai puțin decât ceea ce i se cuvine. Astfel, în funcție de sistemul juridic, această decizie poate fi atribuită unor considerații legate de procedura aplicabilă⁵⁶. Nu se poate exclude nici faptul că este vorba despre considerații personale⁵⁷. În asemenea împrejurări, în cazul în care consumatorul rămâne pasiv după ce a fost informat de instanța națională cu privire la drepturile sale și la mijloacele de exercitare a acestor drepturi, este rezonabil să se deducă că acesta face o alegere liberă și în cunoștință de cauză de a-și menține cererea inițială.

⁵⁰ A se vedea Beka, A., *The Active Role of Courts in Consumer Litigation, Applying EU Law of the National Courts' Own Motion*, Intersentia, Cambridge, Antwerpen, Chicago, 2018, p. 354, care arată că instanța competentă să se pronunțe în cauze privind protecția consumatorilor „nu este o instanță paternalistă” și că „își desfășoară activitatea în limitele justiției civile, deși adaptată particularităților litigiilor în materie de protecție a consumatorilor”.

⁵¹ Hotărârea din 11 martie 2020, Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188, punctul 30).

⁵² Hotărârea din 11 martie 2020, Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188, punctul 31).

⁵³ Hotărârea din 3 octombrie 2019, Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819, punctul 53).

⁵⁴ Hotărârea din 3 octombrie 2019, Dziubak (C-260/18, EU:C:2019:819, punctul 54).

⁵⁵ A se vedea Biardeaud, G., și Flores, P., *Crédit à la consommation, Protection du consommateur*, Delmas Express, Paris, 2012, p. 300.

⁵⁶ Guvernele spaniol și finlandez au subliniat că un posibil motiv pentru a depune o cerere pentru o sumă mai mică decât cea la care are dreptul un reclamant îl poate constitui posibilitatea de autoreprezentare sub un anumit prag. Un alt motiv ar putea fi, în funcție de prevederile legislației naționale, că hotărârea pronunțată în cadrul procedurilor cu privire la cererile cu valoare redusă nu face obiectul unei căi de atac. Guvernul finlandez a arătat că, în cazul în care un reclamant trebuie să suporte propriile cheltuieli de judecată în cazul admiterii parțiale a cererii și dacă are îndoieli cu privire la rezultat, acesta ar putea alege să depună o cerere cu o valoare mai mică.

⁵⁷ De exemplu, având în vedere pandemia, un consumator ar putea considera că ar trebui să existe o împărțire echitabilă a riscului legat de rezilierea contractului.

69. Cu toate acestea, în litigiul principal, astfel cum a arătat Comisia în ședință, nu este posibil să se considere că consumatorul, care nu a prezentat observații cu privire la aspectele invocate de instanța de trimitere, a făcut o alegere liberă și în cunoștință de cauză cu privire la menținerea cererii inițiale. Astfel cum s-a arătat mai sus⁵⁸, nu reiese cu claritate din dosar dacă instanța de trimitere i-a explicat consumatorului care sunt drepturile sale și care sunt mijloacele procedurale de care dispune pentru a-și valorifica drepturile.

70. De asemenea, este important să se sublinieze că din jurisprudența Curții rezultă că instanțele naționale nu au o obligație generală de a depăși cadrul litigiului și de a acorda mai mult sau altceva decât ceea ce s-a solicitat. Acest lucru este valabil în special în ceea ce privește dreptul consumatorului de a obține restituirea sumelor plătite în mod nejustificat în temeiul unei clauze contractuale abuzive. Trebuie să existe circumstanțe *specifice și excepționale* care să indice că consumatorul este *privat de mijloacele procedurale* care îi permit să își valorifice drepturile care îi revin în temeiul dreptului Uniunii în materie de protecție a consumatorilor⁵⁹.

71. În plus, într-o ordine de idei similară, Curtea a statuat că instanțele naționale nu sunt obligate, în principiu, să procedeze din oficiu la o compensare între plățile efectuate în mod nejustificat în temeiul unei clauze abuzive și suma restantă datorată în temeiul contractului, sub rezerva respectării principiilor echivalenței și efectivității⁶⁰.

72. Prin urmare, din jurisprudență rezultă că principiile efectivității și protecției jurisdicționale efective nu obligă instanțele naționale să ignore sau să depășească limitele obiectului litigiului stabilite prin concluziile părților. Aceste principii impun însă existența unor mijloace eficiente care să permită consumatorului să își exercite drepturile și să pretindă ceea ce i se cuvine.

73. Acest lucru ne conduce la întrebarea dacă în litigiul principal erau disponibile astfel de mijloace procedurale efective. Decizia de trimitere conține doar dispoziția de drept național care consacră principiul imutabilității obiectului litigiului (articolul 412 alineatul 1 din LEC). Cu toate acestea, instanța de trimitere nu a prezentat în detaliu aplicarea concretă a acestui principiu în

⁵⁸ Punctul 38.

⁵⁹ În această privință, pot fi prezentate două exemple. Primul îl reprezintă Hotărârea din 17 mai 2022, Unicaja Banco (C-869/19, EU:C:2022:397, denumită în continuare „Hotărârea Unicaja Banco”). Contextul acestei hotărâri este foarte specific. Aceasta trebuie interpretată în lumina Hotărârii din 21 decembrie 2016, Gutiérrez Naranjo și alții (C-154/15, C-307/15 și C-308/15, EU:C:2016:980, denumită în continuare „Hotărârea Gutiérrez Naranjo”), în care Curtea a considerat incompatibilă cu articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 jurisprudența Tribunal Supremo (Curtea Supremă, Spania) care a limitat în timp efectele restitutorii legate de constatarea caracterului abuziv, în ceea ce privește un anumit tip de clauză („clauza-prag”), numai la sumele plătite în mod nejustificat în temeiul unei astfel de clauze ulterior pronunțării deciziei prin care s-a constatat pe cale judecătorească acest caracter abuziv. În Hotărârea Unicaja Banco, Curtea a statuat în esență că principiul *ne ultra petita* nu se opune ca o instanță sesizată cu un apel împotriva unei hotărâri care limitează în timp restituirea sumelor plătite în mod nejustificat de consumator în temeiul unei clauze declarate abuzivă să invoce din oficiu un motiv întemeiat pe încălcarea articolului 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 și să dispună restituirea totală a sumelor respective, în cazul în care necontestarea acestei hotărâri de către consumatorul în discuție nu poate fi atribuită unei pasivități totale din partea sa. În împrejurările din această cauză, faptul că un consumator nu a formulat o cale de atac în termenul corespunzător putea fi atribuit faptului că, atunci când Curtea a pronunțat Hotărârea Gutiérrez Naranjo, termenul în care era posibilă declararea apelului sau a apelului incident în temeiul dreptului național expirase deja. Al doilea exemplu îl constituie Hotărârea din 3 octombrie 2013, Duarte Hueros (C-32/12, EU:C:2013:637). În această cauză, consumatorul solicitase numai rezoluțiunea contractului de vânzare ca urmare a faptului că produsul cumpărat era defect. Instanța de trimitere a considerat că, întrucât defectul era minor, consumatorul nu avea dreptul la rezoluțiunea contractului, ci în schimb la reducerea prețului. Or, măsura corectivă a reducerii de preț nu mai putea fi acordată reclamantului. Curtea a considerat că, în acest caz concret, aplicarea principiului congruenței între cererile părților și deciziile justiției este de natură să aducă atingere efectivității protecției consumatorilor în măsura în care dreptul procedural spaniol nu permite instanței naționale să recunoască din oficiu dreptul consumatorului de a obține o reducere adecvată a prețului de vânzare al bunului, în condițiile în care acesta din urmă nu are dreptul nici să își precizeze cererea inițială, nici să introducă o nouă acțiune în acest scop.

⁶⁰ Hotărârea din 30 iunie 2022, Profi Credit Bulgaria (Compensare din oficiu în cazul unei clauze abuzive) (C-170/21, EU:C:2022:518, punctul 44).

ordinea juridică spaniolă⁶¹. Aceasta nu a precizat nici dacă o posibilă dezvoltare a cererii ar necesita o schimbare a instanței competente sau o modificare a procedurii aplicabile. Prin urmare, intră sub incidența dreptului procedural național stabilirea modalităților procedurale potrivit cărora consumatorul își poate exercita dreptul de a solicita restituirea tuturor plăților efectuate, sub rezerva respectării principiilor echivalenței și efectivității. Acestea ar putea consta, de exemplu, în introducerea unei noi acțiuni sau în extinderea obiectului litigiului cu care este sesizată instanța de trimitere, la solicitarea instanței menționate⁶². În această privință, trebuie amintit că faptul că o procedură specială impune anumite cerințe procedurale pe care consumatorul trebuie să le respecte pentru a-și putea valorifica drepturile nu înseamnă că acesta nu beneficiază de o protecție jurisdicțională efectivă⁶³. Cu toate acestea, astfel cum am arătat deja, mijloacele procedurale disponibile pentru valorificarea acestor drepturi ar trebui să asigure o protecție jurisdicțională efectivă.

74. Având în vedere cele de mai sus, concluzionăm că articolul 12 alineatul (2) din Directiva 2015/2302, interpretat în lumina articolelor 114 și 169 TFUE, trebuie interpretat în sensul că nu se opune aplicării principiilor procedurii jurisdicționale naționale, potrivit cărora o instanță națională sesizată cu litigiul nu poate acorda din oficiu consumatorului rambursarea integrală a sumelor la care are dreptul în cazul în care consumatorul a solicitat o sumă mai mică. Totuși, instanța națională este obligată să aplice din oficiu articolul 12 alineatul (2) din Directiva 2015/2302 atunci când dispune de toate elementele de drept și de fapt necesare în acest scop, sub rezerva respectării principiului contradictorialității. Mai precis, instanța națională este obligată să îl informeze în mod corespunzător pe consumator cu privire la drepturile de care beneficiază în temeiul acestei dispoziții și cu privire la mijloacele procedurale puse la dispoziția sa pentru valorificarea acestor drepturi, cu condiția ca aceste mijloace să asigure o protecție jurisdicțională efectivă.

⁶¹ Normele care reglementează posibilele evoluții ale obiectului litigiului pot varia în funcție de ordinea juridică. De exemplu, potrivit dreptului procesual civil francez, concluziile părților nu pot fi modificate, în principiu, decât în ceea ce privește cererile accesorii, în cazul în care acestea au o legătură suficient de puternică cu cererile inițiale (articolul 4 din Codul de procedură civilă). A se vedea Cadiet, L., Normand, J., și Amrani-Mekki, S., *Théorie Générale du Procès*, ediția a treia, Thémis droit, Puf, 2020, p. 741, care explică faptul că principiul imutabilității obiectului litigiului a fost transformat într-un principiu al mutabilității controlat de instanțe („*principe directeur du procès, l'immutabilité du litige s'est muée, au fil du temps, en principe de mutabilité contrôlée du litige*”). În procedura civilă germană, în conformitate cu articolul 263 din Zivilprozessordnung (Codul de procedură civilă, denumit în continuare „ZPO”), în cazul în care litigiul a devenit pendinte, modificările cererii depuse depind, în general, de consimțământul celeilalte părți sau de aprecierea ca oportună a unei astfel de modificări de către instanță. Cu toate acestea, articolul 264 din ZPO exclude anumite situații de la aplicarea normelor privind modificarea acțiunii prevăzute la articolul 263 din ZPO și, din motive de economie procedurală, permite reclamantului să efectueze modificări independente de cerințele acestei din urmă dispoziții (Bacher, K., Vorwerk, V., și Wolf, C., *BeckOK ZPO*, ediția a 47-a, Verlag Beck München, 2022, § 264, punctul 1). Obiectivul este de a evita noi litigii și de a scuti părțile, dar și sistemul judiciar, de obligația de a trata în mod repetat același obiect (a se vedea Foerste, U., în Musielak, H.-J., și Voit, W., *ZPO – Zivilprozessordnung*, ediția a 19-a, Verlag Franz Vahlen, 2022, § 264, punctul 1).

⁶² A se vedea în acest sens Hotărârea din 11 martie 2020, Lintner (C-511/17, EU:C:2020:188, punctul 39).

⁶³ Hotărârea din 31 mai 2018, Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, punctul 50).

Concluzie

75. Având în vedere considerațiile care precedă, propunem Curții să răspundă la întrebările preliminare adresate de Juzgado de Primera Instancia n° 5 de Cartagena (Tribunalul de Primă Instanță nr. 5 din Cartagena, Spania) după cum urmează:

- 1) Examinarea primei întrebări nu a evidențiat niciun element de natură să afecteze validitatea articolului 5 din Directiva (UE) 2015/2302 a Parlamentului European și a Consiliului din 25 noiembrie 2015 privind pachetele de servicii de călătorie și serviciile de călătorie asociate, de modificare a Regulamentului (CE) nr. 2006/2004 și a Directivei 2011/83/UE ale Parlamentului European și ale Consiliului și de abrogare a Directivei 90/314/CEE a Consiliului.
- 2) Articolul 12 alineatul (2) din Directiva 2015/2302, citit în lumina articolelor 114 și 169 TFUE, trebuie interpretat în sensul că nu se opune aplicării principiilor procedurii jurisdicționale naționale, potrivit cărora o instanță națională sesizată cu litigiul nu poate acorda din oficiu consumatorului rambursarea integrală a sumelor la care are dreptul în cazul în care consumatorul a solicitat o sumă mai mică. Totuși, instanța națională este obligată să aplice din oficiu articolul 12 alineatul (2) din Directiva 2015/2302 atunci când dispune de toate elementele de drept și de fapt necesare în acest scop, sub rezerva respectării principiului contradictorialității. Mai precis, instanța națională este obligată să îl informeze în mod corespunzător pe consumator cu privire la drepturile de care beneficiază în temeiul acestei dispoziții și cu privire la mijloacele procedurale puse la dispoziția sa pentru valorificarea acestor drepturi, cu condiția ca aceste mijloace să asigure o protecție jurisdicțională efectivă.